

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1936

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 23 ἢ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 3Α
ΑΘΗΝΑΙ

Μαρίας Πολυδούρη, πού έκοψε ό θάνατος τόσο πρόωρα—κι έπειτα από τέτοιο μαρτύριο—τήν κλωστή τής ζωής της. Τό ίδιο αιώνιο στριφογύρισμα, μέ όλη τή φθορά πού προξενεί, μά και μ' όλη τή μέθη πού δίνει στον τόσο γλυκό και τόσο βασανιστικό—άλλοίμονο!—κύκλο τής αγάπης. Ή ίδια φλόγα του πάθους πού καιεί και λιώνει, οι ίδιες κραυγές όπου τρέμει και φρικιά ή ακριβότερη ούσία τής ύπαρξέως μας. Άγάπη και πόνος: στις δυό αυτές λέξεις συνοψίζεται όλη ή ποιήση τής Σταθοπούλου. Μέ τή Σταθοπούλου τραγουδούμε τό αιώνιο τραγούδι του έρωτος, πού δε θα τό βαρεθούμε ποτέ...

Δέ θάλλαξα πολύ σήμερα τήν παλιά μου αυτή κρίση. Στο «Σ' άναπώ», στο «Μπροστά στον Καθρέφτη», στην «Ανία», στο «Σ' έναν κήπο», στο «Τυφλωμένο άηδόνι», στο «Μέ σουρντίνα», στο «Γαξειδεύοντας», στο «Νά και μία μέρα», και σε πέντε-έξη ακόμα ποιήματα, βρίσκουμε μιάν άληθινά πολύτιμη ανθρώπινη ούσία, ό,τι πιο περιούσιο εκκλίνει ή ψυχή τής Βαφοπούλου: τήν άπέραντη λατρεία της για τή ζωή και τόν άπέραντο πόνο της πού βλέπει ότι ή ζωή αυτή χάνεται. Οι τίτλοι τών ποιημάτων δεν έχουν σημασία: δυό είναι τά θέματα τής Βαφοπούλου: ή αγάπη και ό πόνος. Πόνος είναι οι λαχάρεις, οι νοσταλγίες, οι καύμοι και ή έρωτας, — αυτός προπάντων, — και αγάπη ό,τι γεμίζει τήν ψυχή όταν γυρίζει προς τή ζωή ξεχνώντας τό θάνατο. Όσο προχωρούμε στα ποιήματα, ό πόνος μεγαλώνει, απλώνεται πιο πολύ, κυριαρχεί. Κι' ακούμε τήν ποιήτρια νά λέη τόν πόνο της χαμηλόφωνα, σιγανά, και για τουτό ακριβώς πιο συγκινητικά: «Ή καρδιά μου και σε όνειρο ακόμα πονεί». «Είμαι τ' άηδόνι πού έχει χάσει — ό,τι είχε πολυαγαπημένο...» «Πώς νά γιατρέψω τήν ψυχή μου, πώς; — Τάχα κι' αυτό δε θάτανε μιá πλάνη; — Από του αίματ ς μου τή μελάνη — του τραγουδιού μου γράφεται ό σκοπός».

Ναί, πραγματικά, είναι μέ τό αίμα της γραμμένα τά περισσότερα ποιήματα τής Βαφοπούλου. Ό,τι έρχεται άπ' έξω, ό,τι ά ββαίνει από μέσα της, τήν κάνει και πονεί. Και τόν πόνο αυτόν τόν λέγει άλλά, άδέξια κάποτε, μέ μιάν άφέλεια νεανική, μά και πάντα μέ ειλικρίνεια. Για τουτό, τό τραγούδι της γεννά μέσα μας ένα αίσθημα συμπάθειας και δε μάς δίνει τόν καιρό νά τό κρίνουμε. Έχει δίκιο ό κ. Βαφόπουλος όταν λέγει ότι «ή Άνθούλα δεν έχει ίσως άνάγκη από έ μ β ρ ι θ ε ι ς κριτικές. Έχει άνάγκη από αγάπη. Γιατί όλη της ή ζωή ήταν μιá συνεχής αγάπη προς όλον τόν κόσμο.» Και ότι «ή ποιήσή της ήταν ή προβολή τής ίδιας τής ζωής», δηλαδή, — γιατί άλλοίως δε θάχε νόημα ή φράση, άφου κάθε ποιήση είναι προβολή ζωής, — κάτι τό άμεσο, τό άμεταποίητο, τό φτιαγμένο από τό ίδιο υλικό τής ζωής. Όταν μάς λέγει ή ποιήτρια «πάμε στη θάλασσα, πάμε παντού. Νά ιδώ λαχταρώ μιá μικρήν άνεμώνη» — «παίξε μου στα σκοτεινά, κοντά, πολύ κοντά μου», και παντού άλλου όπου τής ξεφεύγουν τέτοιες κραυγές, τό υλικό τής ζωής δεν τό μορφώνει σε τέχνη, αλλά

μάς δίνει ύποδηλωμένο, σ' ένα άπλό μορφικό περίγραμμα κλεισμένο, τόν ίδιο τόν παλμό, τόν ίδιο τόν άνασασμό, γυμνή και άμετάπλαστη τή ζωή της.

Περισσότερη τέχνη, περισσότερο δούλεμα βρίσκουμε στα διηγήματα τής Άνθούλας Βαφοπούλου. Γιατί σ' αυτά δεν εκφράζεται τόσο άμεσα όσο στα ποιήματά της, δε βάζει τό έγώ της, στο πρώτο τουλάχιστον επίπεδο, όσο εκεί. Μά ή προσωπικότης της είναι κι' εδώ φανερή: μιá άβρη, πού όξύνεται και βαθαίνει και πού γίνεται συχνά παιχνιδιάρη, διάθεση λυρική, ένα δραματικό, τραγικό αίσθημα τής ζωής, και μαζί μ' όλ' αυτά, και μέσα σ' όλ' αυτά, ένα πολύ λεπτό χιούμορ. Κι' ακόμα, στα διηγήματα βρίσκουμε μερικά από τά χαρίσματα εκείνα πού χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα τόν διηγηματογράφο: διήγηση πού κεντά τό ενδιαφέρον και πού δεν τό αφήνει ούτε στιγμή ν' άτονήση, εύρέσεις όχι έξεζητημένες, σκιτσάρισμα τών προσώπων ζωηρό, τέλος, θέματα πού χρησιμοποιούνται όχι για νά τροφοδοτήσουν άπλώς μιá διήγηση, μά πού ξεσκαλίζουν κάτι από τή βαθύτερη ιστορία τής ψυχής. Μά και τά θεατρικά έργα τής Άνθούλας δεν είναι ψυχρά διανοητικά προϊόντα. Κάτω από τά λόγια τών προσώπων τηςμαντεύονται σκέψεις, αίσθήματα, συναισθήματα, ένας κόσμος, άπλαστος βέβαια, ακόμα, μά πού τόν θερμαίνει ή ζεστή άναπνοή τής ζωής. Στα έρωτικά δράματα, πού επιχειρεί νά τους δώση μορφή θεατρική, νοιώθει ότι κάτι βάζει από τήν πιο βαθειά της ψυχική ζωή ή ποιήτρια.

Δέ μπορούμε νά ξέρουμε τί έργα θα μάς έδινε ή Άνθούλα Βαφοπούλου αν έζούσε. Μά εκείνο πού βλέπουμε, εκείνο πού γι' αυτό δεν μάς έπιτρέπεται καθόλου ν' άμφισβάλουμε, είναι ότι ήταν μιá άληθινή ψυχή ποιητική, κι' ότι είχε άρχίσει νά νοιώθει, μ' έναν τρόπο άληθινά δικό της, τόν κόσμο.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Σπυρ. Καλλιόφα: «Χαρακτήρες ή ψυχολογικοί τύποι».

Ή νεώτερη ψυχολογία, δεκαετηρίδες τώρα, άπομακρύνεται από τήν ορθόδοξη αναλυτική πειραματική διδασκαλία τών Πανεπιστημίων, πού δεν έβλεπε πρακτικό άποτέλεσμα. Παρόμηση προς τήν κίνηση αυτή δόθηκε από δυό πλευρές: από τήν αίρετική, είκονοκλαστική ψυχανάλυση, και από τή φιλοσοφική έμβάθυνση στις αντίφάσεις και εις παραδοξολογίες όπου καταντούσε ή τεχνητή και μικρόλογη ταύτιση του ψυχικού βίου μέ τά μηχανικά φαινόμενα του έξωτερικού κόσμου. Όπως συμβαίνει πάντα, και κατά φυσικήν άκολουθία, οι νεώτερες θεωρίες, μ' όλη τήν κατακραυγή πού σήκωσαν, εισχώρησαν σιγά-σιγά και στους άκαδημαϊκούς κύκλους, και τά πρακτικά άποτελέσματα τής ψυχανάλυσης επέβαλαν τό σεβασμό στην κοινή γνώμη. Μέθοδο όμως εργασίας άνάλογη προς τήν πειραματική ήταν δύσκολο νά εισαγάγουν άμέσως: οι ξεχωριστές επιθέσεις πού ξεκινούσαν

ἀπὸ τῆς διαισθητικῆς διείσδυσης ἢ ἀπὸ τὴν ὀξεία λογικὴ ἀνάλυση τῶν ἐπικριτῶν, ὄχι μόνον ἔμεναν ἀτομικὸ πρόνομιο τοῦ καθενὸς τῶν, ἀμεταβίβαστο ὡς ὄργανο ἐργασίας στὴ μάζα τῶν ἐρευνητῶν, ἀλλὰ καὶ πολεμιοῦνταν ἀνάμεσά τους.

Τὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια γίνονται προσπάθειες νὰ ὀλοκληρωθοῦν συνθετικὰ τὰ ξεχωριστὰ συμπεράσματα, δουλεύονται τὰ μέσα τῆς ἐρευνας καὶ ἐπιδιώκεται ἡ ἐπεξεργασία μιᾶς ἐγκυρῆς ἀντικειμενικῆς μεθόδου, χωρὶς μολοντοῦτο νὰ μπορεῖ νὰ υποστηριχθεῖ πὺς βρέθηκε ὁ μοναδικὸς σωστὸς δρόμος. Διὰ τὸ ὅλοι οἱ ἀξιόλογοι ψυχολόγοι ἔχουνε συνείδηση τῆς θεμελιακῆς ἀντινομίας πού κρύβεται πίσω ἀπὸ κάθε τέτοια προσπάθεια. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, δηλαδὴ, κατακρίνεται πολὺ σωστά ἡ ἀνάλυση πού χωρίζει τὸν ψυχικὸ βίον τοῦ ἀτόμου σὲ στοιχεῖα ὅσο τὸ δυνατό πῶς ἀπλά, καὶ ὅσο τὸ δυνατό ὁμοιογενῆ καὶ οὐδέτερα, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ μελετηθοῦν ἀδιάφορα σὲ ποιὸ ἀτομο, καὶ τονίζεται ἡ πηγαία ἐνότητα ὅλων τῶν ψυχικῶν φαινομένων, πού τὰ ἐπηρεάζει καὶ τὰ χρωματίζει ὅλα χωρὶς ἐξαίρεση· ἐνῶ ὅμως μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀναγνωρίζεται πὺς κάθε ἀτομο εἶναι ἀπόλυτα μοναδικό, πὺς ἡ σύνθεση τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων τῆς ψυχικῆς του ζωῆς ἀποτελεῖ στὸν καθένα μιὰ κλειστὴ μελωδία, καὶ περιέχει μέσα τῆς τὸ νόμο πού πηγάζει ἀπὸ τὸν κεντρικὸ πυρῆνα τῆς προσωπικότητος, τὸ χαρακτῆρα, μὲ τὴν πλατύτερη, ὄχι τὴν ἠθικολογικὴ του ἐννοια,— ἡ ψυχολογία, σὰν ἐπιστήμη, δὲν μπορεῖ ν' ἀσχοληθεῖ πῶς μὲ γενικὲς ἐννοίες, καὶ μὲ νόμους πού κάτω ἀπ' αὐτοὺς νὰ εἶναι δυνατό, χωρὶς καταστρεπτικὴ ἀλλοίωση, νὰ ὑπαχθοῦν οἱ ἀτομικὲς περιπτώσεις. Πρέπει λοιπὸν νὰ βρεθοῦν, ἂν ὄχι πῶς στοιχεῖα, τουλάχιστο μερικὰ κεντρικὰ γνωρίσματα, πού ν' ἀποτελέσουν τὶς κατηγορίες, τὶς ἱκανὲς καὶ νὰ περιλάβουν τὶς περισσότερες ποικιλίες, καὶ ν' ἀποδώσουν τὶς καλύτερες ἀρχές γιὰ τὴν διαίρεση καὶ ταξινόμηση τῶν ἀτόμων σὲ μεγάλα σύνολα.

Δυὸ τέτοιες προσπάθειες, τὴ «Σωματικὴ κατασκευὴ καὶ χαρακτῆρα» τοῦ Κρέτσεμερ, καὶ τοὺς «Ψυχολογικοὺς Τύπους» τοῦ Γιούγκ, ἀναλύει ὁ κ. Καλλιάρης στὸ τελευταῖο βιβλίον του «Χαρακτῆρες ἢ ψυχολογικοὶ τύποι». Θὰ εὐχόμεστε νὰ εἶχε περιορισθεῖ ἡ μελέτη του ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν περιληπτικὴ ἀπόδοση τῆς θεωρίας καὶ τῶν ἀπόψεων τῶν δυὸ αὐτῶν ψυχολόγων. Μιὰ τέτοια ἐργασία θὰ ἦταν χρησιμώτατη γιὰ ὅσους δὲν μποροῦν νὰ μελετήσουν τὰ πρωτότυπα, μ' ὅλο πὺς δὲ θὰ μπορούσε ἴσως νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ ἢ κριτικὴ, γιὰ τὸ κ. Καλλιάρης δὲν τονίζει κανὴν τὴν τεράστια ἀπόσταση πού χωρίζει τὰ κριτήρια τοῦ Κρέτσεμερ—πού βασίζονται στὴν ψυχοπαθολογία ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά καὶ στὴ σωματικὴ ἰδιοσυγκρασία ἀπὸ τὴν ἄλλη—ἀπόψεις πού δὲ συνταιριαζοῦν πάντα μὲ ἐνιαῖο καὶ σαφῆ τρόπο, ὥστε ἀπὸ τὶς ἐνδείξεις στὸ ἓνα ἐπίπεδο νὰ μπορούμε νὰ συναγάγομε τὰ συνακόλουθα φαινόμενα στὸ ἄλλο—) ἀπὸ τὸ κριτήριον τοῦ Γιούγκ, πού εἶναι μεγαλειῶδες στὴν ἀπλότητά του, κ' ἐπιτρέ-

πει τὴν διαίρεση σὲ δυὸ μεγάλες ὁμάδες, καὶ πού ἰδίως εἶναι καθαρὰ πνευματικὸ. Χωρὶς ἄλλη ἐξήγηση, ξεμπερδεύει τὴ σύγκριση τῶν δυὸ κριτηρίων μὲ τὴ φράση : «καταφανὲς εἶναι ἡ συγγένεια τῶν ψυχολογικῶν τούτων θεωριῶν». Ὁ Γιούγκ παίρνει γιὰ θεμελιακὴ κατηγορίαν τὴν κεντρικὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸν ἐξωτερικὸ κόσμον : ἡ στάση αὐτὴ εἶναι ἔμφυτη, συνυφασμένη μὲ τὸν πυρῆνα τῆς προσωπικότητος, καὶ καθορίζει ὄχι μόνον τὴν πρακτικὴ καὶ συναισθηματικὴ ἀντίδραση πρὸς τὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνώτερα πνευματικὰ ἐποικοδομήματα, τὶς θεωρίες καὶ τὶς πίστεεις πού διαλέγομε ὑποσυνείδητα, τὶς ἀντιλήψεις πού σχηματίζομε γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ. Εἴτε δηλ. ὁ ἀνθρώπος στρέφεται πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, τὸν δέχεται, προσαρμόζεται πρὸς αὐτὸν χαρούμενα, καὶ ζητεῖ νὰ τὸν ὑποτάξει μὲ τὰ μέσα πού αὐτὸς τοῦ δίνει στὸ χέρι—καὶ τότε εἶναι *ἐξωστρεφῆς*,—εἴτε γυρίζει τὴ ματιὰ του πρὸς τὰ μέσα, ὁ πνευματικὸς καὶ συναισθηματικὸς κόσμος ἔχει γι' αὐτὸν μεγαλύτερη πραγματικότηταν καὶ σημασία—καὶ τότε εἶναι *ἐνδοστρεφῆς*. Ἀναλογα πάλι μὲ τὸ ἐπίπεδο τοῦ ψυχικοῦ βίου πού κυριαρχεῖ στὸν καθένα, ἡ ὅπου ἡ ἐξωστρέφεια ἢ ἐνδοστρέφεια εἶναι πῶς ἐκδηλη, σχηματίζονται παραλλαγές τῶν τύπων αὐτῶν. Τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ εἶναι τέσσαρα : ἡ διάνοηση, τὸ συναισθημα, ἡ αἴσθησις καὶ ἡ ἐνόρασις.

Ὁ Γιούγκ πιστεύει πὺς χρειάζεται μιὰ σχετικὴ ἰσορροπία τῶν δυὸ θεμελιακῶν αὐτῶν τάσεων· γιὰ τὴν ἢ μιὰ ὑπερισχύσει ὑπερβολικὰ στὴ συνείδητὴ ζωὴ καὶ στὶς ἐκδηλώσεις τῆς, τὸ ὑποσυνείδητο θὰ ἐγκολπωθεῖ τὴν ἄλλη, τὴν καταπιεσμένην, καὶ θὰ ξεσπάσει σὲ φαινόμενα διαμαρτυρίας πού μποροῦν νὰ φτάσουν σὲ παθολογικὴν ἐνταση καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν ψυχικὴν ἐνότητα καὶ ὑγείαν κατὰ τὸ γνωστὸ δόγμα τῆς ψυχανάλυσης. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη δεοντολογικὴ κρίσις πού κάνει ὁ Γιούγκ, χωρὶς νὸ ὑποδηλώνει καμίαν ἀξιολογικὴν ἐκτίμησι τῆς μιᾶς τάσης εἰς βάρος τῆς ἄλλης. Ἀπὸ καιροῦ ἄλλωστε ἡ ἐννοια τοῦ παθολογικοῦ ἔχασε τὴν ὑποτιμητικὴν σημασίαν τῆς, ἔγινε μόνον μιὰ κατηγορία ταξινόμησις, ἀφοῦ ἔχει πῶς ἀναγνωρισθεῖ ὅτι σὲ ἀνισόρροπους—μὲ τὴν κλινικὴν ἐννοια—τύπους καὶ στὴν παθολογικὴ ἐξύψωση sublimation) τῶν φυσικῶν ὁρμῶν, χρωστᾷ ὁ πολιτισμὸς τὴν ἀνάπτυξίν του καὶ ὅτι ὑπέροχο ἔχει δημιουργήσει ὁ ἀνθρώπος. Ἄλλωστε, ἡ ἀπόλυτη ἰσορροπία ἀποτελεῖ ἰδεατὸ ὄριον πού ἡ πραγματοποίησίς του εἶναι, τὸ λιγότερον, προβληματικὴ.

Τὴν οὐδετερότητα αὐτὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης, πού παρατηρεῖ, ἐξετάζει, συστηματοποιεῖ καὶ ἐρευνᾷ αἰτίαι, ἀλλὰ δὲ βαθμολογεῖ, ἀναλαβαίνει νὰ διορθώσει ὁ κ. Καλλιάρης, καὶ νὰ βγάλει συμπεράσματα, χαρακτηρίζοντας καὶ ἐπιτιμῶντας συνολικὰ... τὴν ἐποχὴ μας. Παραδόξως, εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐνδοστρεφείας. Καὶ λέω παραδόξως, γιὰ τὴν πάντα του ἀκο οὐθῆσε καὶ ὑποστήριξε τὶς θεωρίες ἐκεῖνες, πού μπορούσαν ἐκάστοτε νὰ ἔχουν πέρασι στοὺς κύκλους πού κυνηγοῦσε τὴν ἐπιδοκιμασίαν τους. Στὴν Παιδαγωγικὴ, πέρασε ἀπὸ τὸν Ἑρβαρτιανισμό στὸ ὀχο-

λειο εργασίας, και τώρα στη λίγο-πολύ ψυχαναλυτική χαρακτηρολογία, ανάλογα πάντα με την εξέλιξη του ακαδημαϊκού του προτύπου, του κ. Έξαρχόπουλου. Και κάθε πού μιὰ θεωρία ἔχανε τὴ συγκλονιστικὴ τῆς καινοφάνεια, ἔπαυε νὰ εἶναι αἰρετικὴ καὶ «εἰσήγето» στους πάνεπιστημιακοὺς κύκλους, — ἀδιάφορο ἂν λίγο ἢ πολὺ παρεξηγημένη, — ὁ κ. Καλλιάρης ἔκανε κανονικὴ στροφή κ' ἔβγαζε κ' ἀπὸ μιὰ μεταφραση ἢ πρωτότυπο, ἂν ἐργασίες τοῦ εἶδους πού ἐξετάζομε μοροῦν νὰ ὀνομαστοῦν ἔτσι. Καὶ ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι ἐξωστρέφεια, δὲν ξέρω τ. ἄλλο εἶναι. Φαίνεται πὼς με κάποιον τρόπο ὁ κ. Καλλιάρης ἐταύτισε τὴν ἐνδοστρέφεια με τὸ στενὸ συντηρητισμὸ, χωρὶς νὰ σκεπτεῖ πόσο ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὴ μόδα τῆς στιγμῆς εἶναι οἱ ἐκδηλώσεις τῶν μεγάλων ἐνδοστρεφῶν πού θαυμάζει, τῶν φιλοσόφων-μεταρρυθμιστῶν, τῶν μυστικιστῶν κλπ. Κι' ἂν μοροῦμε ὅπωςδήποτε νὰ διαπιστώσομε μιὰν ἀναλογία μεταξὺ ἐνδοστρεφείας-ἐξωστρεφείας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ κλασικισμοῦ-ρωμαντισμοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ πρέπει νὰ θεωρήσομε τοὺς ρωμαντικούς, καὶ ὄχι τοὺς κλασικούς, περισσότερο, ἴσως ὑπερβολικὰ ἐνδοστρεφεῖς, γιατί εἶναι οἱ περισσότεροὶ τοὺς ἀπομονωμένους ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, ἐπαναστατημένοι ἐναντίον τῆς συμβατικῆς ἀκαμψίας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῶν κριτηρίων τῆς, ἀναζητοῦν τὴν ἀλήθεια στὸ ἐσωτερικὸ τους γίνεσθαι καὶ στὴ μυστικὸπαθὴ σχέση με τὴ φύση καὶ τὸ Θεό.

Καὶ ὅσο γιὰ τὰ παιδαγωγικὰ καὶ διδακτικὰ συμπεράσματα τοῦ κ. Καλλιάρη ἀπὸ τις θεωρίες τοῦ Κρέτσεμερ καὶ τοῦ Γιούγκ, — ἂν παραλείψομε τὴν ὑπαγωγή τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν στὴν ψυχολογία καὶ μέσῳ αὐτῆς στις ἐμπειρικές ἐπιστήμες (ὑπαγωγή πού πηγάζει ἀπὸ τόσο βαθεῖα παρεξήγηση καὶ σύγχυση ἐννοιῶν, πού δὲν ξέρει κανεὶς ἀπὸ πού νὰ τὴν πιᾶσει γιὰ νὰ τὴν ξεκαθαρίσει), καθὼς καὶ τὴν κατάταξη τῶν μαθηματικῶν, τοῦ πῶς αὐτόνομο πνευματικὸ δημιουργήματος, στις ἀπασχολήσεις τῆς ἐξωστρέφειας, — εἶναι χρόνια τώρα κοινοὶ τόποι οἱ γενικότητες γιὰ τὴν ἀτομικὴ μεταχείριση τοῦ παιδιοῦ, γιὰ τὴν αὐτενέργεια καὶ τις ποικίλες ἀπασχολήσεις, γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐπιλογή, κλπ. Καὶ δὲ θὰ πάψουν νὰ εἶναι κοινοτοπίες, παρὰ ὅταν ἴσως ἐφαρμοστοῦν με τὸ ἀληθινὸ παιδαγωγικὸ πνεῦμα, καὶ ὄχι σὰν καινοτομίες προορισμένες νὰ καταπλήξουν τὴν ἀφέλεια τῶν συνελεύσεων τῶν γονέων. Ἀλλὰ τὰ κοινωνιολογικὰ συμπεράσματά του εἶναι ἀληθινὰ τόσο διασκεδαστικά, ὥστε λυπᾶμαι πού δὲ μοῦ φτάνει ὁ χῶρον μιᾶς κριτικῆς γιὰ νὰ τὰ μεταδώσω αὐτοῦσια στους ἀναγνώστες τῆς «Νέας Ἑστίας». Περιορίζομαι λοιπὸν σὲ λίγα καὶ χαρακτηριστικά: Ὀλόκληρη ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἐξωστρεφῆς. Ἐπομένως ἐπιτολαιή. Γι' αὐτὸ χαλαρώθηκε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ φιλοσοφία. Ἡ θεωρία τοῦ Ἀϊνστάϊν (δὲν ἤξερα ὅτι ὁ κ. Καλλιάρης εἶναι ἀπὸ τοὺς δέκα ἀνθρώπους στὸν κόσμο πού τὴν καταλαβαίνουν) «δυνατὸν μὲν νὰ εἶναι μεγάλη μαθηματικὴ ἐπίνοια, φιλοσοφικὴν ὅμως σημασίαν οὐδεμίαν, ἀπολύτως οὐδεμίαν, ἔχει οὐδόλως δη-

λαδὴ συντελεῖ εἰς τὴν προαγωγήν τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων περὶ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ περὶ τοῦ ὄντως ὄντος». Ἄλλο ἀποτέλεσμα τῆς ἐξωστρεφείας τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ προτίμηση τῆς ἑτεροπαρατηρησίας στὴν ψυχολογία εἰς βάρος τῆς αὐτοπαρατηρησίας. Τοῦτο, πρῶτον, εἶναι μιὰ ἀνακρίβεια, γιατί ποτὲ δὲ γράφηκαν τόσες ἀτομικὲς ψυχογραφίες, καὶ δεῦτερον, ἡ αὐτοπαρατηρησία ἀκριβῶς κατὰ τὴν ψυχανάλυση δὲν ἔχει μεγάλη ἀξία, γιατί ὁ ἀνθρώπος, καθὼς αὐτὴ παραδέχεται, σχηματίζει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του συνήθως μιὰ πλασματικὴ εἰκόνα, πού καθρεφτίζει μᾶλλον τὸ ἰδανικὸ του παρὰ τὸ πραγματικὸ του ἐγώ). Ἀμίμητη εἶναι ἡ διαπίστωση τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐξωστρεφείας στὴν τέχνη. «Ἡ ζωγραφικὴ τῆς ἐποχῆς μας κατὰ κανόνα ἀνταγωνίζεται πρὸς τὴν φωτογραφικὴν». Οἱ σύγχρονοι λυρικοὶ «κατασκευάζουν (sic) ἔργα, τῶν ὁποίων κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ . . . κενολογία ἐπιμυθιωμένη δι' ἄλλοκότων φράσεων καὶ λέξεων, ἢ ἡ παρὰ φύσιν ἑαυτοῦ τῶν ἀτελειῶν τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι παρίστανται ὡς ἀξιωματικοὶ ἀρεταί.» Οἱ Ἕλληνες ποιητὲς (ἔτσι μπουλοῦκι, ὄλοι μαζί), κάτι «ὑπισχνούντο» στὴν ἀρχὴ ἄλλὰ με τὴν ἐπίδραση τῆς ξένης λογοτεχνίας «τὰ ἔργα αὐτῶν σὺν τῷ χρόνῳ . . . ἀποβαίνουν ἐξεζητημένα, βεβιασμένα καὶ ἀγωνιώδη κακοτεχνήματα, ἐστερημένα γνησίου ποιητικοῦ οἴστρου».

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐξωστρεφείας καὶ ἐπιτολαιότητος τῆς ἐποχῆς μας εἶναι, προπάντων, ὁ . . . δημοτικισμὸς! Ὁ κ. Καλλιάρης, εὐτυχῶς, προειδοποιεῖ τὸν ἀναγνώστη ὅτι δὲν καταλαβαίνει περὶ τίνος πρόκειται, ἀφοῦ τὸν ταυτίζει με νεώτερες τάσεις στὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία, τάσεις πού ἀφοροῦν τὸ ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενο, καὶ γιὰ τις ὁποῖες παραθέτει κριτικὲς ξένες, πού δὲν εἶμαι τὴ στιγμὴ τούτη σὲ θέση νὰ κρίνω ἂν εἶναι σωστὲς ἢ ὄχι, καὶ πού μιλοῦνε καὶ γιὰ γλωσσικὲς ἀθαιρεσίες. Ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη τῆς ἀντιστοιχίας ἀνάμεσα στὰ δυὸ φαινόμενα, τοῦ Ἑλληνικοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τῶν διαλεκτικῶν εὐφυολογιῶν ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε Γερμανοῦ, ἀφαίρει ἀπὸ τις κριτικὲς αὐτές, εἴτε σωστὲς εἴτε ὄχι, κάθε σημασία γιὰ τὸ ζήτημά μας. Ἐπειτα ἀναφέρεται ὁ Ἐπίκουρος ὡς μαλλιάρὸς τῆς ἐποχῆς του, ἐπειδὴ ἔγραφε εὐκολονόητα καὶ ἐλέγχεται ἀμαθῆς ἀπὸ τὸν Σέξτο τὸν Ἐμπειρικὸ ὡς «οὐδὲ ἐν ταῖς κοιναῖς ὁμιλίαις καθαρεύων».

(Εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ γραμματικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καλοὶ ἐπιστήμονες, ἀλλὰ στεγνὰ καὶ ἄγονα μυολά, εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀττικίζουν, νὰ μιμοῦνται δηλαδὴ ἀπονεκρωμένους γλωσσικούς τύπους, ἐνὼ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὸν Σ' ὡς τὸν Δ' αἰῶνα ἄλλαζαν κάθε τόσο ὄχι μόνον τὴ γλῶσσα τους, ἀλλὰ καὶ τὴ γραφὴ τους ἀκόμα, γιὰ νὰ παρακολουθοῦν με ἀντιστοιχία τὴ ραγδαία ἐξέλιξη τῆς ζωντανῆς πραγματικότητος.)

«Ὅτι δὲ ὁ Ἐπίκουρος, τοιοῦτος τὴν μάθησιν καὶ τὴν γλῶσσαν ὦν, (συνεχίζει ὁ κ. Καλλιάρης), ἅμα καὶ ὕλιστής ἦτο, τοῦτο μαρτυρεῖ περὶ τῆς βαθυτέρας συγγενείας τοῦ ἰλόφρονος σοσιαλισμοῦ ἐν γένει, θεωρίας ἐπιστημονικῶς ἀναπήρου, πρὸς

την δημώδη ή άλλως μαλλιάρην καλουμένην γλώσσαν.» Δηλαδή, πάλι το αποκρουστικό για την υποκρισία του, και ήλιθιο αν αντιπροσωπεύει ελλοικρινή πίστη, συνθηματικό πρόσχημα του μαλλιαρακομμουνισμού, ο εξευτελισμός της μόνης σχεδόν αξιολογής εκδήλωσης του νεοελληνικού πολιτισμού, της λογοτεχνίας μας, και του μόνου ατόφιου άγιστού του Ελληνικού λαού, της γλώσσας του, που δεν κατορθώσαν να του τη φάνε ακόμα. Είναι φανερό πως εδώ πύει πιά να εκφράζεται οποιαδήποτε αντικειμενική κρίση, έστω και σφαλερή, και διαστρέφει τα πράγματα επίτηδες ο τυφλός φανατισμός και το υστερόβουλο μίσος. Γι' αυτό δε θα διαπρόξω την άφέλεια να παρατάξω επιχειρήματα στον κ. Καλλιάρη, που όπως άρνείται στη δημοτική το δικαίωμα της ζωής, έτσι το άρνείται και στη γυναίκα και στον έργατη, που τον κατηγορεί για... φιλοχρηματία όταν ζητεί μερικά στοιχειώδη δικαιώματα. "Αν ή Ελληνική κοινωνία σεβόταν τά ίερά της, δε θα επέτρεπε τέτοιες εκδηλώσεις" αλλά έτσι που καταντήσαμε, δεν είναι άπίθανο μεθαύριο να παρακληθεί ο κ. Καλλιάρης να μιλήσει και για... τον Παλαμά. Και για να στηρίξει τις γνώμες του για τη λογοτεχνία στην εκπαίδευση και για την κοινωνική δικαιοσύνη, δε διστάζει να επικαλεστεί τον Πλάτωνα, το ριζοσπαστικότερο πνεύμα πολλών αίωνων, και να βάλει το Νίτσε να προσητεύει τη... Ρωσική επανάσταση, χωρίς να σεβαστεί τουλάχιστο την ψυχική άγωνία που ο «μέγας αυτός ένδοστροφής» (σύμφωνοι!) υπέφερε από τους όμοιούς του.

Δεν μπορώ να συνεχίσω την απαρίθμηση των αφάνταστων δογματισμών που περιέχονται στο δεύτερο αυτό μέρος του βιβλίου του κ. Καλλιάρη. Τα συμπεράσματά του δεν έχουν καμιά σχέση με τις θεωρίες των ψυχολόγων που αναλύει, και θα εύχομουν να μπορούσαν αυτοί να τα ίδουν για να τρσβήξουν τα μαλλιά τους. Είναι γνώμες ανθρώπου που δεν έχει ιδέα τί θα πεί πολιτισμός και πνευματική ζωή, γνώμες που με τεχνητή συρραφή προσκολλήθηκαν σε ξένες ψυχολογικές θεωρίες για ν' άντλήσουν απ' αυτές κάποιο κέρος. Γι' αυτό, ξαναλέω πως καλύτερα θακανε να περιοριστεί στο πρώτο μέρος και για να βοηθήσει τον Έλληνα δάσκαλο, και για να μην ξεσκεπαστεί ή γεμάτη μίσος στεγνότητα του μυαλού του και ή πλήρης λογική άσυναρτησία που δυστυχώς στην Ελλάδα συμβαδίζει τόσο συχνά μ' αυτό που ονομάζομε μόρφωση.

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Την Παρασκευή, 3 Απριλίου, στην αίθουσα του «Παρνασσού», έγινε ή ταχυική διάλεξη για τον έορτασμό της πενηκονταετηρίδας του Παλαμά με όμιλητή τον κ. Άγγελο Σικελιανό. Η όμιλία αυτή υπήρξε έξαιρετικής και μοναδικής σημασίας, γιατί πρώτα άπετέλεσε την άρτιότερη και μονιμότερη τοποθέτηση της ποιήσεως του Παλαμά, κι' έπειτα γιατί ο Σικελιανός μίλησε όχι

με τη θέση ώρισμένης σχολής ή αίρέσεως, αλλά σαν άνόθευτος κι' αδιάσπαστος ποιητής.

Στο πρώτο σημείο, ήταν άληθινά αποκαλυπτικός. Για πρώτη φορά εξέτάστηκε το έργο του ποιητή του «Δωδεκάλογου του Γύφτου» στο κέντρο του, στη βαθύτερη ούσια του. Μέχρι τώρα, μόνο πτυχές, αξιολογες κάποτε, ανασύφθηκαν από το έργο του Παλαμά, με τη συμβολή διαφόρων μελετητών του. Όμως ο Σικελιανός προχτές λειτουργικά όσο και οργανικά αξιολόγησε τη μεγάλη προσφορά του Παλαμά στην ελληνική ποίηση. Ονομάτισε τον Παλαμά άσκητή και μύστη. Τον άσκητισμό του όμως αυτόν τον θεώρησε «κληρονομιά μακρονης και αιματηρης ιστορικής οδύνης», και μέσα σ' αυτόν αναζήτησε μια συνείδηση και άτομική και έθνική και πανανθρώπινη. Τον μύστη τον έρευνσε μέσου στον ίδιο τον λυρισμό του ποιητή. Από την πρώτη λέξη της ως την τελευταία, ή όμιλία αυτή είχε την πρωτοτυπία και τη μεγαλοστομία μιας πραγματικής αποκαλύψεως. Χαρακτηριστικό είναι το σταμάτημά του στους στίχους του «Άσκραίου», της «Φλογέρας του Βασιλιά», του «Δωδεκάλογου του Γύφτου», του «Όμηρικού Ύμνου» και κάποιων άλλων σύντομων κι' επιγραμματικών ποιημάτων του Παλαμά. Ο Σικελιανός γύρισε στις πρώτες πηγές της ποιήσεως, που είναι θρησκευτικές, θέλοντας να διαφωτίση το έργο του Παλαμά, κι' έφερε ένα φώς θαμπωτικό όσο και άληθινό.

Στο δεύτερο σημείο, μπορούμε σταθερά να υποστηρίξομε ότι στο πρόσωπο του Άγγελου Σικελιανού μίλησε ή ποίηση ή ίδια για έναν άξιο εκπρόσωπό της, τον Παλαμά. Πέρα από τον Παλαμά, καθορίζονταν, σε διατύπωση σμιλεμένη, ή άποστολή του ποιητή, που στο τέλος έχει σκοπό να δείξη την ανθρώπινη πραγματικότητα «στην κόρυφαία σύνδεσή της με το Σύμπαν, στο σημείο που ανανεώνεται εκούσια κι' ένσυνείδητα ή υπεύθυνη συνθήκη του ελεύθερου ανθρώπου με το όλόκληρο μυστήριο της ζωής, γιατί σε τοϋτο το σημείο αποκαλύπτεται στον άνθρωπο πως κι' ο ίδιος δεν είν' άλλο παρά ένας δημιουργημένος δημιουργός...» Μίλησε ακόμα ο Σικελιανός για τη «διμέτωπη ύπόσταση» του ποιητή, εισάγοντας μ' ένα τόσο ηγναίο τρόπο την «άισθαντικότητα-άρετή», που στο κήρυγμα του Σικελιανού τόσην έπαλήθευση παρουσιάζει. Γιατί ή όμιλία του Σικελιανού για τον Παλαμά άποτελεί μέρος της ένότητας του όλου κηρύγματος του κι' άπηχεί την προσωπικότητα του όμιλητή. Εκτός του ότι υπήρξε «θρησκευτική» στην έσωτερικότερη σημασία του χαρακτηρισμού, ή όμιλία αυτή, με τη συμβολή των «συμπερασμάτων του κάθους», όπως προσφεύστατα χαρακτήρισε την ποιητική δημιουργία ο Σικελιανός, υπήρξε ακόμα και μια πράξη γεμάτη «άρετή». Γιατί ο Σικελιανός εκδηλώθηκε άνεπιφύλαχτα, ύψώνοντας στο άνώτατο σημείο την ποίηση του Παλαμά, όπως της άξιζε. Πόσο άφοσιωμένα και πόσο συγκινητικά άντίκρουσε την ποίηση του Παλαμά ο Σικελιανός, το δείχνουν οι σύντομες αυτές γραμμές, όπου περιγράφεται